XURSHID DAVRON IJODINI O‘RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI

Mahmudova Sevaraxon Islomxon qizi
Qo`qon davlat universiteti
O‘zbek tili va adabiyoti yo`nalishi
1-bosqich magistranti
Mahmudovasevaraxon7@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada Xurshid Davron ijodini o‘rganishning nazariy asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda adib asarlarida tarixiylik va zamonaviylik kategoriyalarining o‘zaro uyg‘unligi, ularning badiiy-estetik mohiyati hamda zamonaviy o‘zbek adabiyotidagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, adib ijodidagi metafantastika, dialogik yondashuv va ramziy tasvir vositalari ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari Xurshid Davron ijodi tarixiy tafakkurni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: tarixiylik, zamonaviylik, badiiy tafakkur, metafantastika, milliy o‘zlik, poetika, dialogizm

Аннотация

В данной статье анализируются теоретические основы изучения творчества Хуршида Даврона. В исследовании раскрывается взаимосвязь категорий историчности и современности, их художественно-эстетическая сущность, а также их роль в современной узбекской литературе. Особое внимание уделяется метафантастике, диалогическому подходу и символическим средствам выражения в произведениях автора. Результаты исследования показывают, что творчество Хуршида Даврона играет важную роль в формировании исторического мышления.

Ключевые слова: историчность, современность, художественное мышление, метафантастика, национальная идентичность, поэтика, диалогизм

Abstract

This article analyzes the theoretical foundations of studying the works of Khurshid Davron. The research examines the interaction between historicity and modernity, their artistic and aesthetic significance, and their role in contemporary Uzbek literature. Special attention is given to metafantastic elements, dialogism, and symbolic imagery in the author's works. The findings indicate that Khurshid Davron's творчество plays a significant role in shaping historical consciousness.

Keywords: historicity, modernity, artistic thinking, metafantastic elements, national identity, poetics, dialogism

KIRISH

Bugungi rivojlanib borayotgan zamonda adabiyot jamiyatning tarixiy xotirasini saqlash, milliy o‘zlikni anglash va ma’naviy qadriyatlarni mustahkamlashda muhim vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa, mustaqillik davri o‘zbek adabiyotida tarixiy mavzular yangicha talqin etilib, o‘tmish va bugun o‘rtasida badiiy ko‘prik sifatida talqin qilinmoqda.Xurshid Davron ijodi aynan shu jarayonning yorqin namunasi bo‘lib, unda tarixiy voqelik oddiy tasvir emas, balki zamonaviy tafakkur va inson ruhiyatini anglash vositasi sifatida namoyon bo‘ladi . Adib o‘z asarlarida tarixiy obrazlar orqali bugungi kun muammolarini falsafiy jihatdan talqin qiladi. Shoir tarixiy obrazlar orqali millatning ma’naviy ildizlarini, o‘tmish va bugun o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni badiiy jihatdan asoslab beradi. Bu esa uning ijodini nafaqat adabiy, balki tarbiyaviy ahamiyatga ega manba sifatida ham qimmatli qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Xurshid Davron ijodini o‘rganish masalasi o‘zbek va xorijiy adabiyotshunoslikda muayyan darajada tadqiq etilgan. Mavjud ilmiy manbalar shuni ko‘rsatadiki, adib ijodi asosan tarixiylik, badiiy tafakkur va milliy o‘zlik masalalari doirasida tahlil qilingan.Xorijiy tadqiqotchilar, xususan turk olimalari tomonidan olib borilgan ishlarda Xurshid Davron ijodi qiyosiy-adabiy nuqtai nazardan o‘rganilib, undagi tarixiy obrazlar va milliy identitet masalalariga e’tibor qaratilgan. Bu tadqiqotlar adib ijodining xalqaro miqyosda ham ilmiy qiziqish uyg‘otayotganini ko‘rsatadi.

O‘zbek adabiyotshunosligida esa Z. Usmonova, S. To‘rayeva, O. Sharafiddinov, U. Normatov, N. Afoqova, R. Xo‘jayev, Y. Solijonov, N. Shukurov kabi olimlar adib ijodining turli jihatlarini o‘rganganlar . Ushbu tadqiqotlarda asosan tarixiylik, badiiy uslub, milliy qadriyatlar va tarixiy obrazlar talqini masalalari yoritilgan.

Nazariy jihatdan esa tarixiylik kategoriyasi adabiyotshunoslikda muhim estetik tushuncha sifatida qaralib, u badiiy asarda davr ruhini va ijtimoiy ongni aks ettirish bilan bog‘liq. Xurshid Davron ijodida bu tushuncha falsafiy va lirik yondashuv orqali namoyon bo‘ladi. Shuningdek,M. Baxtinning dialogizm nazariyasiga ko‘ra, badiiy matn turli davrlar o‘rtasidagi muloqot maydonidir1. Bu holat Xurshid Davron ijodida yaqqol namoyon bo‘ladi.Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, Xurshid Davron ijodi hali to‘liq kompleks tarzda o‘rganilmagan. Ayniqsa, tarixiylik va zamonaviylikning o‘zaro aloqasi hamda badiiy talqin masalalari chuqur ilmiy tadqiqotni talab etadi.

Ushbu maqolada qiyosiy,lingvopoetik,tarixiy-tipologik, nazariy estetik tahlil metodlaridan foydalanilgan.

1

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Xurshid Davron zamonaviy o‘zbek adabiyotida ko‘p qirrali ijodkor sifatida alohida o‘rin egallaydi va uning asarlarida tarixiylik hamda zamonaviylik o‘zaro uzviy bog‘langan holda namoyon bo‘ladi. Adib ijodida tarix oddiy voqealar majmui sifatida emas, balki ma’naviy-estetik hodisa, inson tafakkurini shakllantiruvchi omil sifatida talqin qilinadi. Tarixiy obrazlar orqali bugungi kun muammolari yoritiladi va o‘tmish bilan zamon o‘rtasida ma’naviy bog‘liqlik yaratiladi2.

Aniqlanishicha, Xurshid Davron ijodining yetakchi xususiyati — tarixiylik konsepsiyasining falsafiy va lirik talqinidir. Adib tarixiy shaxslarni faqat tarixiy faktlar asosida emas, balki ularning ichki kechinmalari, ruhiyati va ma’naviy dunyosini ochish orqali tasvirlaydi. Bu esa uning asarlarini an’anaviy tarixiy nasrdan farqlab, lirik-falsafiy yo‘nalishga yaqinlashtiradi. Natijada tarixiy obrazlar umumlashtirilgan badiiy timsollarga aylanib, zamonaviy o‘quvchi tafakkuri bilan bog‘lanadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, adib ijodida tarixiylik turli badiiy shakllarda namoyon bo‘ladi: tarixiy shaxslar obrazi orqali milliy qahramonlik ruhini ifodalash, tarixiy voqealarni falsafiy talqin qilish va o‘tmish bilan bugun o‘rtasida ma’naviy ko‘prik yaratish. Ayniqsa, uning tarixiy qissalarida tarixiy voqelik va badiiy fantaziya uyg‘unlashib, yangi badiiy tizim yuzaga keladi.Shuningdek, Xurshid Davron ijodida badiiy uslubning o‘ziga xosligi aniqlanib, unda ramz va metaforalarning keng qo‘llanishi, tilning soddaligi va ifodaviyligi, lirik va falsafiy qatlamlarning uyg‘unligi asosiy belgi sifatida namoyon bo‘lishi kuzatildi. Bu xususiyatlar adibning murakkab g‘oyalarni sodda va ta’sirchan tarzda yetkazish imkonini beradi.

2 Afoqova N. Zamonaviy o‘zbek nasrida tarixiylik. Toshkent, 2010.

Natijalar shuni ham ko‘rsatdiki, adib asarlarida real va irreal qatlamlarning uyg‘unlashuvi orqali metafantastika unsurlari yuzaga keladi. Bu holat vaqt va makon chegaralarining erkin talqin qilinishi, tarixiy shaxslarning zamonaviy tafakkur bilan bog‘lanishi orqali ifodalanadi. Shu asosda tarixiy ongni shakllantirishning yangi badiiy modeli yuzaga keladi.Umuman olganda, tadqiqot natijalari Xurshid Davron ijodi o‘zbek adabiyotida tarixiy mavzuni yangi bosqichga olib chiqqanligini, unda tarixiylik va zamonaviylikning o‘zaro uyg‘unligi asosida yaxlit estetik tizim shakllanganligini ko‘rsatadi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari asosida aytish mumkinki, Xurshid Davron ijodi o‘zbek adabiyotida tarixiylikni talqin qilishning yangicha bosqichini boshlab bergan. An’anaviy tarixiy nasrda voqea va faktlarning izchil bayoni ustuvor bo‘lgan bo‘lsa, adib ijodida tarix inson ruhiyati, ma’naviy tanlov va falsafiy mushohada bilan bog‘liq holda talqin qilinadi. Bu esa tarixiy obrazlarning ichki dunyosini ochishga xizmat qiladi va ularni zamonaviy o‘quvchi ongiga yaqinlashtiradi.Muhokama jarayonida aniqlanishicha, Xurshid Davron asarlarida tarix va zamonaviylik o‘rtasidagi munosabat oddiy qarama-qarshilik emas, balki o‘zaro boyituvchi va to‘ldiruvchi hodisa sifatida namoyon bo‘ladi. Adib o‘tmishni bugunni anglash vositasi sifatida talqin etadi, natijada tarixiy tajriba zamonaviy inson uchun muhim ma’naviy mezonga aylanadi. Bu yondashuv adabiyotning ijtimoiy va tarbiyaviy funksiyasini kuchaytiradi.Shuningdek, adib ijodida kuzatiladigan dialogik yondashuv tarixiy obrazlar va zamonaviy tafakkur o‘rtasida badiiy muloqot yuzaga keltiradi. Bu jarayonda o‘quvchi passiv kuzatuvchi emas, balki tarixiy xotirani anglash va baholash jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. Shu jihatdan, adib ijodi nafaqat estetik, balki kognitiv va tarbiyaviy ahamiyatga ham ega.

Muhokama davomida yana bir muhim jihat sifatida metafantastika unsurlarining o‘ziga xos talqini e’tiborga loyiq. Xurshid Davron asarlarida real va

irreal qatlamlar uyg‘unlashib, vaqt va makon chegaralari kengayadi. Bu esa tarixiy voqelikni yangicha badiiy tizimda ko‘rsatish imkonini beradi. Natijada tarixiy obrazlar nafaqat o‘tmish vakillari, balki abadiy ma’naviy timsollarga aylanadi.Bundan tashqari, adib ijodida milliy o‘zlikni anglash masalasi markaziy o‘rin egallaydi. Tarixiy obrazlar va voqealar orqali millatning ma’naviy ildizlari, qadriyatlari va tarixiy xotirasi badiiy ifoda etiladi. Bu esa adib asarlarining yosh avlod tarbiyasidagi ahamiyatini yanada oshiradi va ularni ma’naviy-ma’rifiy manba sifatida qadrlash imkonini beradi.

Umuman olganda, muhokama natijalari Xurshid Davron ijodida tarixiylik va zamonaviylikning dialektik birligi mavjudligini ko‘rsatadi. Adib tarixni badiiy tafakkur orqali qayta talqin etib, uni zamonaviy estetik va ma’naviy jarayonlar bilan uyg‘unlashtiradi. Shu orqali u o‘zbek adabiyotida tarixiy mavzuning yangi badiiy modelini yaratgan ijodkor sifatida namoyon bo‘ladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Xurshid Davron ijodi zamonaviy o‘zbek adabiyotida tarixiylik va zamonaviylik uyg‘unligini ifodalovchi muhim badiiy hodisa hisoblanadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, adib tarixni oddiy voqealar majmuyi sifatida emas, balki inson tafakkuri, ma’naviyati va jamiyat rivoji bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan estetik hodisa sifatida talqin etadi.Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, Xurshid Davron asarlarida tarixiy obrazlar orqali bugungi kun muammolari yoritilib, o‘tmish va zamon o‘rtasida ma’naviy bog‘liqlik yaratiladi. Adib tarixiy shaxslarni ularning ichki kechinmalari, ruhiyati va axloqiy tanlovlari orqali tasvirlab, ularni umumlashgan badiiy timsollarga aylantiradi. Bu esa uning ijodini an’anaviy tarixiy nasrdan farqlab, lirik-falsafiy yo‘nalishga olib chiqadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari Xurshid Davron ijodida metafantastika, dialogik yondashuv va ramziy tasvir vositalari muhim o‘rin tutishini ko‘rsatdi. Bu

badiiy vositalar orqali adib tarixiy voqelikni yangicha talqin etib, o‘quvchini faol tafakkurga undaydi hamda tarixiy ongni shakllantirishga xizmat qiladi.Umuman olganda, Xurshid Davron ijodi o‘zbek adabiyotida tarixiy mavzuni yangi bosqichga olib chiqqan bo‘lib, unda tarixiylik va zamonaviylikning o‘zaro uyg‘unligi asosida yaxlit badiiy-estetik tizim shakllangan. Mazkur tadqiqot natijalari adib ijodini yanada chuqurroq o‘rganish, uning nazariy asoslarini kengaytirish hamda zamonaviy adabiyotshunoslikda qo‘llash uchun muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1.Xurshid Davron. Tanlangan asarlar. Toshkent: Sharq, 2012. 2. Sharafiddinov O. Ijod va mahorat. Toshkent, 1995; Normatov U. 3.Adabiyot nazariyasi masalalari. Toshkent, 2001. 4. Shukurov N. Tarixiy mavzu va zamonaviy adabiyot. Toshkent, 1998; 5.Solijonov Y. Adabiy tafakkur rivoji. Toshkent, 2005. 6. Baxtin M.M. Estetika slovesnogo tvorchestva. Moskva, 1979. 7.Afoqova N. Zamonaviy o‘zbek nasrida tarixiylik. Toshkent, 2010. 8.Usmonova Z. Xurshid Davron ijodining poetik xususiyatlari. Toshkent, 2015. 9.To‘rayeva S. Tarixiy obraz va badiiy talqin. Toshkent, 2018. 10.Qodirov P. Tarixiy roman poetikasi. Toshkent, 1976.